

OORLOGSBOEKEN VOOR IN DE KLAS

Keuze uit recent verschenen titels over oorlog

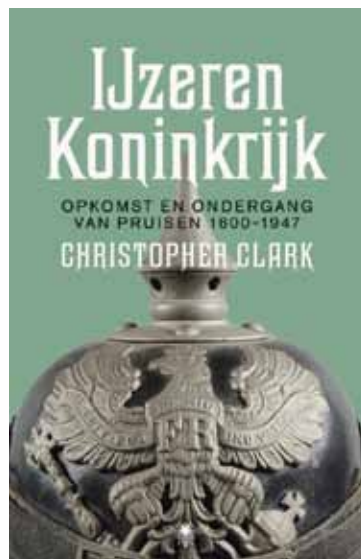
Van oorlogen krijgen we maar geen genoeg, iets wat blijkt uit de enorme hoeveelheid boeken die onlangs verscheen over oorlogen en daaraan verwante onderwerpen. Ben Vriesema stelde uit het actuele aanbod zijn lijst met favorieten samen. Niet alleen aanbevelenswaardig voor geschiedenisdocenten, maar zeker ook voor geïnteresseerde leerlingen.

Ben Vriesema is hoofdredacteur van Kleio.

Vooraf wil ik graag wijzen op het boek *Oorlog voeren* (Meulenhoff) van Karl Marlantes dat een aantal jaar geleden verscheen. De Vietnamveteraan liet al in zijn debuutroman *Matterhorn* naast de bloedstollende momenten van de oorlog in Vietnam de tenenkrommende domheid van de legerleiding zien. In *Oorlog voeren* – het boek draagt de mooie Engelse titel *What It Is Like to Go to War* – beschrijft hij naast de opleiding van de soldaat vooral de beproevingen die een soldaat tijdens een oorlog ondergaat. Het zijn deze beproevingen die ervoor zorgen dat soldaten na terugkomst uit oorlogsgebied maar moeilijk kunnen aarden in de gewone samenleving – een *Posttraumatic Stress Syndrome* ligt op de loer. Terug naar de recenter verschenen boeken.

OORLOGSZUCHTIG

Ik begin met een buitengewoon boek dat niet alleen over oorlog gaat, maar vooral de ontstaansgeschiedenis en opkomst van een ‘oorlogszuchtig’ land beschrijft: *Het IJzeren Koninkrijk. Opkomst en ondergang van Pruisen, 1600-1947* door Christopher Clark (De Bezige Bij). Duitsland is volgens rijkskanselier Otto von Bismarck gegrondvest op ‘ijzer en bloed’, maar de basis daarvan – en dus

van het latere Duitsland – was toch Pruisen. Vanuit Brandenburg (regio Berlijn) zorgde de Hohenzollern-dynastie voor een gestage uitbreiding van hun grondgebied. Het waren de Frederiken, ‘De Grote Keurvorst’ en Frederik de Grote, die in de zeventiende eeuw het leger transformeerden van een huurlingenregiment tot een massaleger dat gedrild de strijd aanging. Zonder een sterk leger zou Pruisen nooit zo groot en machtig geworden zijn, volgens Clark. Het boek eindigt in 1947. Pruisen houdt dan op te bestaan, simpelweg omdat de geallieerde overwinnaars eisen dat Duitsland gedemilitariseerd moet worden; door het opheffen van het militaristische Pruisen was men al een heel eind op weg.

Von Bismarck is overigens te beschouwen als de aanstichter van de *Reichsgründung*, de grondlegging van het Duitse Rijk, door de oorlog met Frankrijk aan te gaan. Een aantal jaren geleden hebben we in *Kleio* uitvoerig aandacht besteed aan de Frans-Duitse Oorlog, omdat het destijds deel uitmaakte van het examenonderwerp Ten Oorlog.

Anne Doedens en Liek Mulder gaan met hun boek *De Frans-Duitse Oorlog* (WalburgPers) dieper in op deze oorlog, onder andere met behulp van brieven, anekdotes en foto's. De ondertitel van hun boek *De Moeder van De Grote Oorlog* moet de koper aansporen het boek aan te schaffen, want volgens de schrijvers is de Frans-Duitse Oorlog een voorbode van de *Urkatastrophe* van de twintigste eeuw. Het boek

is het eerste deel in de reeks Oorlogsdossier die Walburg Pers de komende tijd uit gaat geven. Het belooft – afgaande op dit eerste deel – een mooie reeks te worden. Bij dezelfde uitgever verscheen het schitterend uitgegeven boek *Der Kaiser! Glorie en ondergang van keizer Wilhelm II* van Jan J.B. Kuipers. Het leven van deze monarch leek – ondanks diens fysieke malheur – redelijk zorgeloos, totdat hij meegezogen werd in de koloniale wedloop en daarvoor de vloot uitbreidde. Zijn *Weltpolitik* zorgde ervoor dat in het bijzonder Engeland de Duitsers angstvallig in de gaten hield. Afijn, het vervolg is bekend, de Eerste Wereldoorlog werd een feit en aan het eind van die blubberstrijd werd de keizer afgezet en vond hij als een berooide asielzoeker onderdak in Nederland. Het boek staat vol mooie foto's en karikaturen die prima bruikbaar zijn in de les. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd nabij Ieper voor het eerst gebruikgemaakt van chloorgas. Het verhaal over deze eerste gifgasaanval in het boek *Gas! Ieper 1915. De eerste gifgasaanval* (Lannoo) door Ann Callens en Jan Vandermeulen beschrijft niet alleen de manier waarop de cilinders werden opengezet, maar in het boek wordt ook aandacht besteed aan de voorbereiding en de nasleep van deze catastrofale onderneming. Ook Fritz Haber komt langs, de 'uitvinder' van het chloorgas. Haber was een Duitse Jood die ook zyklon B heeft ontwikkeld – om scheepsruimtes mee te ontsmetten...

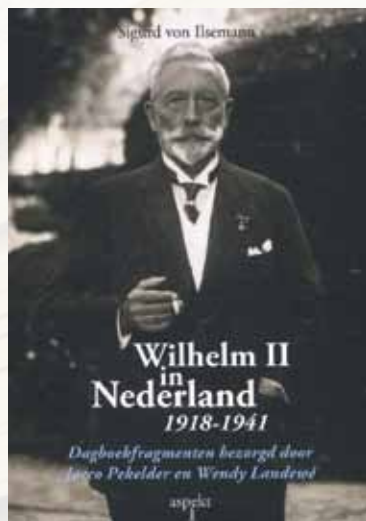
DAGBOEKFRAGMENTEN

Uitgeverij Aspekt komt met twee totaal verschillende boeken over de Eerste Wereldoorlog. Het ene handelt over Zeeland, *Zeeland en de Eerste Wereldoorlog*, en bestaat uit twintig publicaties over hoe Zeeland de oorlog heeft

doorstaan ondanks de stroom vluchtelingen, de schaarste, de inkwartiering en het gevaar van bommen en mijnen.

Het andere is de vuistdikke verhandeling over het verblijf van keizer *Wilhelm II in Nederland*. Sigurd von Ilseman, vleugeladjutant van de ex-keizer, heeft vanaf het moment dat Wilhelm II uit Spa naar Nederland vertrok een dagboek bijgehouden dat loopt tot het overlijden van de ex-keizer in Doorn in 1941. In de dagboekfragmenten toont Ilseman hoe Wilhelm II zichzelf zag: een man die als wettige keizer van Duitsland ooit weer eens hoopte op de troon te zullen plaatsnemen. Daar is het nooit van gekomen ondanks verwoede pogingen van Wilhelm

II om bij de nazi's in het gevlij te komen. De ex-keizer ligt in een kist boven de grond in een tuinhuis in de tuin van Huis Doorn. *Wilhelm II in Nederland* bevat schitterende verhalen, prachtige sfeertekeningen en veel achtergrondinformatie. De vele dagboek aantekeningen van Ilseman zijn daarnaast goed te gebruiken voor onderzoek in de klas. Zeer aan te bevelen.

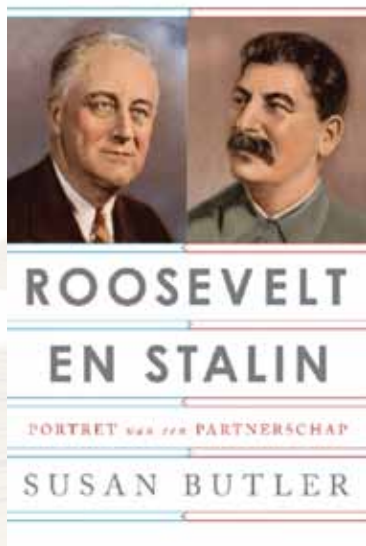
TWEDE WERELDOORLOG

De stroom boeken over de Tweede Wereldoorlog is ook dit jaar weer immens. Timothy Snyder beschrijft in *Zwarte aarde* (Ambo/Anthos) hoe de ondergang van de gevestigde politiek in de 'bloedlanden' (Midden-Europa) ervoor zorgde dat de haat tegen de Joden groter kon worden, en vooral hoe dit kon leiden tot de moord op de miljoenen Joden. De inwoners van de bloedlanden deden fanatiek mee aan het uitroeien van de Joden – ook buiten de concentratiekampen. In *Zwarte aarde* komt een aantal zeer akelige beschrijvingen voor van gruweldaden door niet-Duitsers. Een huiveringwekkend boek, maar het toont wel aan dat de focus op Duitsland als enige dader definitief aan het verschuiven is. De oorsprong van het nationaal-socialisme is volgens Jean-Louis ►

Vullierme in zijn *De spiegel van het Westen* (De Bezige Bij) niet alleen vindbaar in de *Sonderweg* van de Duitse geschiedenis, maar bevindt zich juist binnen het westerse denken. Het boek is extreem goed geannoteerd (maar liefst 140 pagina's) en behandelt een moeilijk onderwerp. Toch slaagt de schrijver erin het denken van de nazi's als modernistisch neer te zetten in plaats van als conservatief.

In *Roosevelt en Stalin. Portret van een partnerschap* (Hollands Diep) beschrijft Susan Butler de samenwerking tussen FDR en Uncle Joe. De twee ideologische kemphanen hadden elkaar nodig in de strijd tegen Hitler. Butler heeft gebruikgemaakt van

de omvangrijke briefwisseling tussen Roosevelt en Stalin en beschrijft daardoor te veel *petit histoire* om dit dikke boek (675 pagina's) boeiend te houden. Overigens komt niet alleen de Tweede Wereldoorlog aan bod, maar ook de periode ervoor – de Verenigde Staten maakten geen deel uit van de Volkenbond, het non-agressiepact tussen de Sovjet-Unie en Hitler-Duitsland – en de periode na het overlijden van Roosevelt in april 1945.

IK EN DE OORLOG

Voor meer persoonlijke verhalen over de Tweede Wereldoorlog is *Oorlogsbrieven. Een familie in de Hongerwinter* (Atlas Contact) een aanrader. Aan de hand van gevonden brieven wordt het dagelijks leven van de familie Spaanderman beschreven in de periode 1943 tot aan het eind van de oorlog. Door het lezen van de brieven kom je dicht op de huid van de familie te zitten; sommige van deze egodocumenten zijn prima inzetbaar in de klas.

Een ander soort egodocument zijn bidprentjes. Jurgen Van den Plas heeft in zijn boek *De Duitse soldaat in bidprenten uit de Tweede Wereldoorlog* (Aspekt) honderden Duitse bidprentjes opgespoord. Deze bidprentjes werden gemaakt om Duitse sol-

daten te herdenken die gesneveld waren in de strijd. Tijdens de oorlog zijn de bidprentjes aan verandering onderhevig geraakt, het hoe en waarom is te vinden in dit boek.

Vlak bij Lunteren is een 'fout' bouwwerk te bezichtigen: 'de Muur van Mussert'. René van Heijningen beschrijft in *De Muur van Mussert* (Boom) de bedoeling van de 'muur' en de groots opgezette 'hagespraken' die bij de tegenwoordig vervallen muur zijn gehouden. Het Nederlandse volk zou volgens Mussert in 'herboren Godsvertrouwen, hernieuwde liefde voor Volk en Vaderland en herwonnen arbeidseer' een grote toekomst tegemoet gaan. De vraag die aan het eind van het boek wordt gesteld is simpel: wat moet er met deze 'foute' muur gebeuren? Moet het een *Denkmahl* worden of juist een *Mahnmal* als waarschuwing? Historicus Luuc Kooijmans schreef een geheel ander boek. Familiebezoeken die hij bracht aan zijn grootouders ervoer hij vaak als wat *unheimisch*. In *Het geheim van de Valeriusstraat* (Prometheus-Bert Bakker) wordt duidelijk hoe dat kwam: binnen het gezin waren er gezinsleden die tegen de nationaalsocialistische beweging waren, maar ook enkele die juist vóór waren. Kooijmans beschrijft het

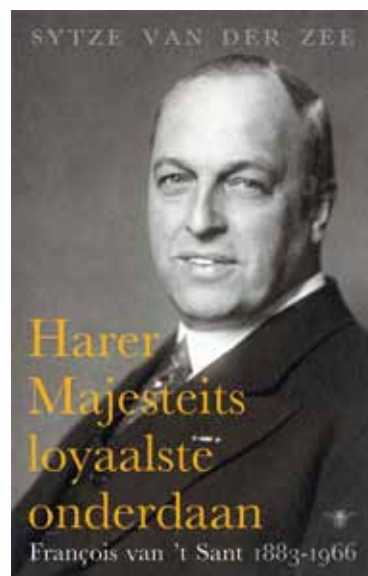
familiaire dispuut – zoals we van hem gewend zijn – beeldend, boeiend en met een opgetrokken wenkbrauw.

Een ander ‘familieverhaal’ is het relaas van Simon Goodman: *De wolven namen alles mee* (Meulenhoff). De artistieke familie van Goodman bezat veel kunstwerken van gerenommeerde kunstenaars; alle werden geconfisqueerd door de Duitsers. Om de kunstwerken op de een of andere manier weer terug te krijgen, blijkt een helse exercitie.

In *De plundersaars. De nazi-obsessie met kunst* (Atlas Contact) beschrijft Anders Rydell waarom de nazi-leiders zo graag bovengenoemde kunst wilden hebben – het was toch *Entartete*

Kunst? Na de oorlog was het voor de rechtmatige eigenaars opmerkelijk genoeg heel moeilijk de kunstvoorwerpen weer terug te krijgen. Tot op heden lopen er rechtszaken om gestolen kunst terug te halen uit musea, maar erg snel gaat dat niet.

HET VERMELDEN MEER DAN WAARD

Van een heel andere orde is het boek van oud-Parool hoofdredacteur Sytze van der Zee. *Harer Majesteits loyaalste onderdaan. François van 't Sant, 1883-1966* (De Bezige Bij) vertelt het leven van de particulier secretaris van koningin Wilhelmina, die door het verzet werd aangemerkt als een spion die het Englandspiel zou hebben verraden. Het boek van Van der Zee baarde onlangs niet alleen opzien door de intieme beschrijvingen van het leven van deze voormalige politiechef, maar vooral omdat hij vlak na de oorlog medeplichtig was aan het voorbereiden van een staatsgreep samen met Erik Hazelhoff Roelfzema (de ‘Soldaat van Oranje’).

Het laatste boek dat ik niet onvermeld wil laten is *De geheime oorlog. Spionnen, codes en verzet, 1939-1945* (Hollands Diep). Max Hastings’ 656 pagina’s tellende boek beschrijft de acties die

spionnen van West, maar ook Oost op touw hebben gezet om de kracht van de nazi’s te breken. Dat niet elke spion een geheime operatie tot een goed einde kon brengen en geen James Bond bleek te zijn, wordt duidelijk. Fascinerend om te lezen (en om te vertellen aan leerlingen) is op welke wijze de operaties werden bedacht, maar vooral werden uitgevoerd. Je beseft pas tijdens het lezen van dit boek dat het winnen van de Tweede Wereldoorlog niet alleen een kwestie was van wie het sterkste leger had. Nee, het lijkt er meer op dat wie de geheime operaties het best managede op den duur de oorlog zou winnen.

De afgelopen tijd is er zo veel verschenen over de Tweede Wereldoorlog dat je je kunt afvragen of al het nieuwe nog kan boeien. Het antwoord is: ja! De recente boeken zijn niet alleen fascinerend voor docenten, maar ook voor leerlingen die maar wat graag meegezogen worden in de verhalen over die vermaledijde oorlog. Aan docenten de nobele taak de nuance aan te brengen in de verhalen over de strijd tussen goed en kwaad. Aan de leerlingen de even nobele taak met onze verhalen iets meer dan te doen dan ze alleen aan te horen. ■